

САВРЕМЕНЕ МЕТОДЕ ИЗУЧАВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
У СИНХРОНИЈИ И ДИЈАХРОНИЈИ: НАУЧНА ОНЛАЈН
КОНФЕРЕНЦИЈА

(Москва: Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов”,
17–18. мај 2021.)

Заједничким напорима четири научне институције успешно је организована ова интернет конференција: партнери из Русије су били Филолошки факултет МГУ (Филологически факултет МГУ им. М. В. Ломоносова), Институт за лингвистичка истраживања РАН (Институт лингвистических истраживања РАН) и Институт за славистику РАН (Институт славяноведения РАН), а из Србије – Институт за српски језик САНУ. У име организатора конференцију су отворили Н. Е. Анањева, Јасна Влајић-Поповић, А. Н. Собољев и Е. И. Јакушкина. Жеља организатора је била да се осветли текућа смена научних парадигми и покажу неки могући правци за даља лингвистичка истраживања у србистици. Управо је (изнуђени) онлајн формат конференције омогућио да се реализује оно што је у пракси тешко изводљиво и да се на једном месту окупе географски (и идеолошки) међусобно веома удаљени истраживачи различитих лингвистичких праваца и усмерења од којих се очекивало да представе своје идеје за нове правце у развоју србистике.

Конференција је започета подсећањем на значај научног опуса и личног ангажмана професора МГУ Владимира Павловича Гудкова (1934–2020) за србистику и славистику у целини.

У оквиру блока излагања са дијахроном димензијом Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ) говорила је на тему „Српска етимолошка лексикографија – стари проблеми, нова решења” и представила историјат рада на етимолошком речнику и досадашњи развој етимолошких истраживања на Институту за српски језик САНУ. Тренутну фазу етимолошких истраживања оценила је као формативну и продуктивну будући да је управо у току израда једнотомног етимолошког речника са основним лексичким фондом и рад на *Приручном етимолошком речнику српског језика* (ПЕРСЈ) чији ће први том (А–О) изаћи из штампе до краја ове, 2021. године. Учеснике скупа заинтересовали су разлози за избор речника савременог српскохрватског језика Милоша Московљевића као полазног корпуса за ПЕРСЈ. У дискусији је поменуто још неколико, за етимолошка истраживања веома важних, латералних пројеката, наиме, на Институту се паралелно ради на развоју софтвера за препознавање дијакритика, на дигитализацији дијалекатских речника објављених на ћирилици и на речничкој платформи *Расковник*.

Виктор Савић (Филолошки факултет, Београд) у свом излагању „Начело опште контекстуализације у српској дијахронији” бавио се писменошћу раног средњег века на примерима епиграфских споменика (*Черепишки типик* и *Светостефанска хрисовуља*) и неопходношћу интегрисања филологије и неколико хуманистичких дисциплина: историје уметности, археологије и црквене историје. Излагање Барбаре Ломађистро са Универзитета у Барију (Barbara Lomagistro, Università degli Studi di Bari Aldo Moro) „Језик дипломатичке пис-

мености у српском средњем веку” (Јазык документальной письменности в сербском средневековье) изазвало је широку дискусију о језичким цртама правних докумената, о улози нотара и писара, будући да о њиховом правном образовању у науци постоје само хипотезе. Са друге стране, у дискусији је указано на то да постоје и фалсификати докумената, те да није лако установити њихову аутентичност на основу језичких чињеница.

Мотоки Номаћи (Motoki Nomachi, Hokkaido University) у излагању на тему „Све што Вам треба је словенски: идиолект Аврама Мразовића и полифункционалност црквенословенског” (All you need is Slav: Avram Mrazović’s idiolect and the polyfunctionality of Church Slavonic), на основу примера из Мразовићевих дела указује да је његов језик поливалентан, са стилским разликама. У дискусији је истакнуто да су националне редакције црквенословенског језика још увек нерешени проблем у славистици.

Два излагања имала су социолингвистичко усмерење: Кристијан Фос (Christian Voss, Humboldt-Universität zu Berlin) својим интригантним излагањем „Плурицентрични БЦМС у историјској перспективи” (Pluricentric BCMS in historical perspective), наставља текућу дебату о полицентричним vs. подељеним језицима уз свест о постојању доминантних и недоминантних варијаната. Излагање је било илустровано прегледом историјата неколико паралелних екавских и ијекавских издања из периода југословенског социјализма (дневне новине *Борба* које су излазиле у Београду и Загребу, затим таква паралелна издања *Службених новина* и два издања Крлежине *Енциклопедије*, као и незавршених издања ове енциклопедије на албанском и мађарском језику). Укључујући се у полемику о називу језика (БЦМС) из угла бриселске администрације, Кристијан Фос скреће пажњу на чињеницу да је стасала нова генерација јужнословенских лингвиста образованих у Западној Европи. Тања Петровић (Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Љубљана) излагањем „Креативност у језику и дијалекатски израз: поглед са југоисточне периферије српског језичког простора” наставља своја истраживања у домену језичке идеологије и језичке креативности на грађи интернет сајтова, фејсбук страна и текстова хип-хоп група на локалним говорима призренско-тимочког дијалекта.

Три излагања била су посвећена савременим приступима у истраживању морфосинтаксе: Андреа Симс (Andrea Sims, The Ohio State University) говорила је на тему „Како се решавају конфликтни морфосинтаксички падежни захтеви: експериментално истраживање ефекта синкретизма у српском језику” (How conflicting morphosyntactic case requirements get resolved: An experimental investigation of the syncretism effect in Serbian); коауторска студија Долорес Леменмајер (D. Lemmenmeier), Анастасије Ешер (A. Escher) и Барбаре Зоненхаузер (B. Sonnenhauser, Zürich university) у раду „Морфосинтаксичке варијације колоквијалног српског. Корпуси и анализе” (Morphosyntactic variation in colloquial Serbian. Corpora and analyses) анализирали су механизме изостављања помоћног глагола у тимочким говорима и у говорном српском језику. Донекле ван уско србистичке теме била је коауторска студија А. М. Красовицког (А. М. Красовицкий), Гревиле Корбета (Greville Corbett) и Метјуа Бермана (Matthew Waerman, University of Surrey) „Геоинформациона анализа варијативности падежа на материјалу говора српско-бугарског пограничја” (Геоинформационный анализ падежной вариативности, на материјале говором српско-болгарског пограничја). Студија се бавила говорима западне Бугарске, односно падежном варијативношћу личних заменица на грађи бугарског дијалектолошког атласа.

Стање у српској дијалектологији представила је Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ) у прилогу „Теме и методолошки присту-

пи у српској дијалектологији током прве две деценије 21. века”. Из угла дијалектometriје српским дијалектима се бавила још једна коауторска студија коју су представили М. С. Морозова (Институт за лингвистику РАН), А. Ј. Русаков (А. Ю. Русаков, Институт за лингвистику РАН), и А. Л. Ешер (А. Л. Эшер, Универзитет у Цириху). Њихова студија „Параметар језичке сложености и методе дијалектometriје у истраживању српских дијалеката” (Параметр језиковој сложености и методе диалектometriи в изучении сербских диалектов) анализира је степене иновативности и степене архаичности дијалеката и показала да се добијени закључци у великој мери поклапају са закључцима традиционалне дијалектологије. Примењена методологија првобитно је била развијена током рада на албанским дијалектима и може се оценити као изузетан допринос балканолошкој лингвистици и балканолошкој славистици.

А. Н. Собољев (Институт за лингвистику РАН, Philipps-Universität Marburg) говорио је на тему „Антрополошки обрт у српској лингвистици” (Антропологический поворот в сербском языкознании). Антрополошки обрт у српској лингвистици, наведен у наслову излагања, представља методолошки дезидерат који одражава постојећи интерес истраживачког тима из Санкт Петербурга за дискурс на српском језику. Њихов приступ успоставља разлику између дискурса као процеса језичке комуникације и дискурса као текста који је резултат језичке комуникације и разрађује ергономски ефективне методе синхроног истраживања говорног понашања у контактним ситуацијама полиглосије, диглосије и дијаглосије и текстова насталих у циљу индивидуалног комуникативног и лингвистичког профилисања говорника. У излагању су представљене три експерименталне методе: метода истраживања говорног понашања двојезичног говорника у ситуацији српско-албанске полиглосије на примеру Мрковића; затим две методе истраживања дијалекатског текста у ситуацији дијалекатско-стандарднојезичке диглосије и дијаглосије на примерима тимочког говора – „супротстављене дијалекатске разлике” на теренској грађи из села Берчиновац и „свеобухватна анализа диференцијалних одлика” на теренској грађи села Петруша. Иначе, аутоматска метода језичког профилисања носилаца дијалекта на грађи из села Берчиновац доступна је у коауторској студији објављеној у часопису *Acta Linguistica Petropolitana* 16/2 (2020).

Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ) у прилогу „Документациона лингвистика у Србији: архивирање грађе и израда мултимодалне базе података” критички преиспитује резултате досадашњег рада на документационој лингвистици у Србији са фокусом на Дигитални архив Балканолошког института САНУ – ДАБИ, односно проблематизује методологију архивирања постојеће грађе и њену примењивост и доступност ширем кругу корисника. Ради лакшег претраживања грађе архивираних у ДАБИ, програмерка Ивана Танасијевић са Математичког факултета Универзитета у Београду успешно је развила мултимодалну базу података, али је могућност њене практичне имплементације у овом тренутку још отворена.

Пошавши од одреднице *стожер* у етнолингвистичком речнику *Словенских старина*, А. А. Плотникова (Институт за славистику РАН) у излагању „Српско *стожер* у етнолингвистичком светлу” (Серб. *стожер* в этнолингвистическом освещении) наводи резултате својих теренских истраживања у Пчињи (околина манастира Прохор Пчињски, 1998) којима допуњава постојеће изгласе улоге *стожера* и гумна (посебно у свадбеним обичајима) и поново истиче значај конзервативности српске традицијске културе као материјала за реконструкцију прасловенског стања. У дискусију око излагања А. А. Плотникове укључила се и С. М. Толстој својим тумачењем етнолингвистичке методе која постепеним

решавањем задатака полази од савременог стања у трагању за прошлим и тиме се може упоредити са радом археолога.

На веома обимној теренској грађи од око 120 сати снимљеног материјала Г. П. Пилипенко (Институт за славистику РАН) говорио је на тему „Србизми у лексици календарске обредности у украјинском језику Босне и Херцеговине” (Србизми в лексике календарной обрядности в украинском языке Боснии и Герцеговины). Лексиколошки су обрађене и етнолингвистички анализиране основне теме из календарског циклуса обичаја почевши од Божића, преко ускршњих обичаја (последња недеља поста, обичај чувања страже, односно – чувања Христовог гроба, освећење ускршње корпе, антипонашање током ускршњих празника, остављање офарбаног јајета преко године) све до обичаја везаних за празник Тројице. Пилипенко је указао на постојање дублетних именована и на одређене реалије које су Украјинци затекли по свом досељавању у Босну, затим на улогу језика службе гркокатоличке цркве за обликовање терминолошких система. У дискусији је отворено питање да ли су у анализираној етнолингвистичкој терминологији Украјинаца у питању ‘србизми’ или ‘србокроатизми’, као и питање ванлингвистичких критеријума да се неко јело сматра за ‘обредно’.

Екатерина Јакушкина (Е. И. Якушкина, МГУ) представила је део својих истраживања на тему којом се систематски бави већ дуже време: „Ареали лексичких разлика западних и источних говора српскохрватског језика” (Ареалы лексических различий западных и восточных говоров сербскохорватского языка). У питању су основне тематске лексичке групе и успостављање ареала лексичких парова углавном на основу објављене дијалекатске лексикографске грађе. Иначе, употреба термина *српскохрватски* језик традиција је руске славистике (на руском језику се користи у две варијанте: *сербохорватский* и *сербскохорватский*), што је било и једно од питања постављених у дискусији. Екатерина Јакушкина непосредно после завршетка конференције успешно је на МГУ одбранила своју докторску дисертацију под насловом „Српскохрватска лексика у општесловенском контексту: семантика и географија” (Сербскохорватская лексика в общеславянском контексте: семантика и география).

У складу са данас уобичајеним начином вредновања научних радова, уместо традиционалног зборника са скупа, објављивање радова је планирано на руском језику и то у тематском броју часописа одговарајућег научног ранга.

Биљана Сикимић
Балканолошки институт САНУ
biljana.sikimic@bi.sanu.ac.rs